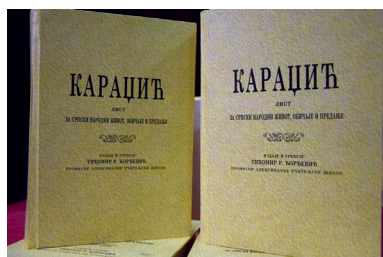

ПРИКАЗИ И БЕЛЕШКЕ

Приказ

Караџић Тихомира Ђорђевића

„Караџић“ Тихомира Ђорђевића. Прир. Александар Никезић, Данијела Поповић Николић. Алексинац, Ниш: Центар за културу и уметност, Огранак САНУ, 2018, 1186 стр.

У години у којој обележавамо 150 година од рођења Тихомира Р. Ђорђевића, научну, али и културну јавност у најширем смислу обрадовала је појава фототипског издања Ђорђевићевог часописа *Караџић* – *Лист за српски народни живот, обичаје и предање*. Публикацију чине: *Уводник* историчара Дејана Алексића,

студија *Часопис „Караџић“ Тихомира Р. Ђорђевића: отварање видика и постављање темеља*, коју потписује Данијела Поповић Николић, сви бројеви *Караџића* по годинама излажења, те *Библиографија* коју је сачинила Даница Јовић.

У уводном тексту доносе се основни подаци о историјским и социокултурним приликама у којима се појавио и излазио часопис *Караџић*. На тај начин обликује се контекстуални оквир за разумевање значаја овог гласила и Ђорђевићевог ангажмана, као и за сагледавање његовог деловања на пољу науке и културе уопште.

Часопис *Караџић* и за њега везан рад Тихомира Ђорђевића исцрпно је и темељно анализиран у прилогу који већ насловом указује на правце у којима треба посматрати и разумети значај овог важног научног гласила у оквирима српске фолклористичке периодике – *Часопис „Караџић“ Тихомира Р. Ђорђевића: отварање видика и постављање темеља*. Темељ је истраживањима симболично постављен у Ђорђевићевим чланцима *Зашто се покреће „Караџић“* и *Српски фолклор*, који нису само срж његове уређивачке политике већ и огледало истанчане и изграђене научне мисли, будући да у њима Ђорђевић износи и сопствене теоријско-методолошке ставове, за време у ком делује изузетно актуелне и прогресивне. Од посебног је значаја у овом контексту и Ђорђевићев, сасвим модеран, начин дефинисања термина *фолклор*, под којим он подразумева и саму грађу везану за *народ-*

ни живот и науку која се проучавањем те грађе бави, посматрајући је као део комплексног и живог система традиције. У студији су потом аналитички представљени садржај часописа, грађа, научни радови, прилози Тихомира Ђорђевића, те размотрена рецепција *Караџића* у домаћој и страниј научној јавности.

О разноликости интересовања уредника, шароликости *Караџића* и сферама науке и културе које је покривао и пратио сведоче већ и наслови рубрика: *Народно предање о местима, Краљевић Марко у народном предању, Српске народне песме, Српске народне приповетке, Српске народне загонетке, Српске народне пословице, Српске народне здравице, Српске народне клетве, Животиње и биље у народном предању, Народне молитве и побожне песме, Правни обичаји у Срба, Ловачки обичаји у Срба, Музички обичаји у Срба, Технолошки обичаји у Срба, Медицински обичаји у Срба, Ситне белешке, Белешке, Прикази и Гласник*. Објављена грађа је обухватала првенствено усмену књижевност – готово све жанрове фолклора, а потицала је са територије Србије, али и из Босне, Херцеговине, Македоније, Хрватске, Црне Горе. Део грађе чинили су и разноврсни етнографски записи. *Караџић* је објављивао студије и чланке из домена проучавања усмене књижевности, етнологије, језика, историје културе и сл. Посебан значај часопису давали су краћи или обимнији текстови у којима је праћена текућа научна продукција у српским, балканским и европским оквирима, објављиване вести о низу научних подухвата на пољу систематичног прикупљања грађе и њеног проучавања, видовима организације научног рада у другим научним срединама и сл. Отуда су овакви прилози и сведочанство о свестраним интересовањима и обавештености ондашњих посленика на пољу истраживања фолклора и културе. У *Караџићу* су сарађивали реномирани истраживачи различитих профила и усмерења, а међу њима су били Сима Тројановић, Милан Ђ. Милићевић, Тихомир Остојић, Андра Гавриловић, Станоје Мијатовић, Лука Грђић Бјелокосић и др. Ово гласило било је отворено и за прилоге које су потписивали ђаци, учитељи, чиновници, писари, адвокати, речју – сви они вредни, марљиви и предани ентузијастаи које је привлачио рад на пољу проучавања фолклора у најширем смислу.

Бројност и шароликост сарадника јасно показује *Библиографија*, последњи, али изузетно важан сегмент ове монографије, у којој се библиографске јединице воде управо према сакупљачима. Регистровано је 609 библиографских јединица, чији је опис сачињен према ISBD(CP) стандарду, а садрже податке о одговорности и наслову, годину излажења, број свеске и странице, као и кратка објашњења. Библиографске јединице су распоређене хронолошки, према времену излажења. Особиту вредност овом прилогу обезбеђује пружање пуних података

(тамо где их има) о сакупљачу, времену и месту настанка записа, као и околностима бележења.

Процењујући значај *Караџића*, Данијела Поповић Николић, између осталог, истиче да је „припадао оној важној групи српских часописа с краја 19. и почетка 20. века у којима је објављивано оно што је читаоце образовало, обавештавало, упућивало и подстицало на активност за добробит српске науке и културе“. Сагледавајући актуелно стање наука о фолклору у Србији, чини се да и поред релативно великог броја научних гласила која су окренута публиковању текстова из области науке о народној књижевности, етнологије, антропологије, етномузикологије, етнокореологије, етнолингвистике, не постоји много оних која би, слично *Караџићу*, окупила озбиљан број реномираних проучавалаца различитих профила, ентузијасте аматере, и која би своје деловање усмеравала у сваком од праваца које је трасирао Ђорђевићев „лист“. Ђорђевић је часописом, чији је уредник, власник и издавач био, оставио озбиљан, пажње вредан и незаобилазан траг у историји изучавања народне књижевности и фолклора, без обзира на то што је *Караџић*, на жалост и на штету српске науке и културе, излазио у релативно кратком периоду (покренут је у Алексинцу 1899. године и излазио је до 1903, са паузом у 1902. години). Ипак, чини се да наместо ламентирања над чињеницом да науци и култури у Србији ни данас не иду на руку социокултурне и политичко-економске прилике (донекле сличне онима које су условиле и кратковекост *Караџића*), појаву монографије „*Караџић*“ *Тихомира Ђорђевића* треба разумети и прихватити и као додатни подстицај за наставак развијања и профилисања уређивачких политика у смеру који би, инспириран Ђорђевићевим пионирским радом, корисне и плодотворне идеје наставио да негује у новим оквирима, прилагођавајући их захтевима савремене науке, али и потребама савремене културе и културне политике.

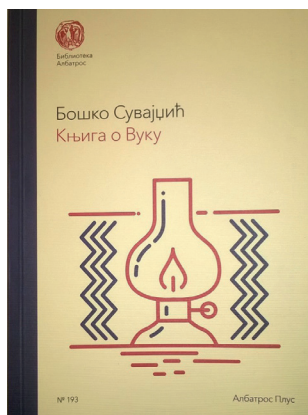
др Смиљана Ђорђевић Белић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: smiljana78@yahoo.com

Примљено: 22. 9. 2018.
Прихваћено: 4. 11. 2018.

Приказ

Књига о Вуку

Бошко Сувајџић. *Књига о Вуку*. Београд: Албатрос плус, 2018, 236 стр.

Пригодом двестагодишњице од објављивања *Српског рјечника* (1818) Вука Стефановића Караџића, „преломне књиге нововековне српске културе“, пред читаоцима се нашла и најновија монографија проф. др Бошка Сувајџића, једноставно насловљена *Књига о Вуку*.

Иако је протекло довољно времена да се јасно и недвосмислено утврде значај и домети Вукове српске културне револуције, те иако је о Вуку и о његовом раду настала веома обимна библиографија, у уводном, апологетски интонираном чланку „Пледојаје: за и за Вука“, Сувајџић настоји да пружи одговор откуда потреба да се и дан-данас, након толико времена, и даље расправља и полемише о Вуковој реформи. Наглашавајући да Вукова реформа и борба нису искључиво научне и стручне природе, већ да су њихове последице друштвено корените и да су условиле широку демократизацију српског језика и културе, аутор у петнаест теза таксативно истиче аргументе у прилог далекосежности, сврховитости и фаталности Вуковог поступка. Алудирајући на Вукову хипотезу о одсудности Косовског боја у српској историји, Сувајџић закључује да је Вук Караџић једнако био тако силна „премјена“ после које ће се готово све заборавити „што је било донде“. О Вуковом доприносу да се учена Европа и далеки свет – не само током 19. века, већ и данас – заинтересују и упознају са српским народом, његовом историјом и културом, исцрпније се сведочи у наредној студији „Српска народна поезија у свету – свет у српској народној поезији“. О особеном Вуковом концепту упознавања света са српским усменим стваралаштвом расправља се, између осталог, и у студији „Вук и предвуковски записи“. Истичући да се дуго и сасвим неоправдано сматрало да Вук није имао претходнике, те да је и сам чинио много тога да појача тај утицај, Сувајџић настоји да проникне у мотиве таквог Вуковог проблематичног односа према традицији и њему савременим изворницима.

Осим евентуалне дозе сујете и малициозности, те скромне обавештености о тешко доступним и нерасположивим изворима усменог стваралаштва, Сувајџић сматра да се старији записи заправо нису ни уклапали у Вуков идеални концепт српске историје коју је настојао да представи јер су, претежно под утицајем пропаганде вере, приморски записи често говорили негативно о српским јунацима, или су их пак везивали за страно тло. Такође, ни ондашње рукописне збирке грађанске лирике нису биле погодне јер су песме љубавне тематике обиловале непримереним и ниским садржајима. Али, несумњиви утицаји *Ерлангенског рукописа* и особито тадашњих рукописних зборника српске грађанске лирике на постанак и обликовање Вуковог првенца, *Пјеснарице* из 1814. године, истичу се у текстовима „Вукова *Пјеснарица* као канон“ и „Вукова *Пјеснарица* као ’отворено дело’“. Осим тога, у овим текстовима настоји се оповргнути и уврежено мишљење да је Вук као емигрант у Бечу *Пјеснарицу* састављао као апсолутни почетник. Ослањајући се и на претходна истраживања Николе Банашевића, Боривоја Маринковића и Наде Милошевић-Ђорђевић, аутор утврђује да Вук није био сасвим без претходних књижевних искустава и без образовања, те да је захваљујући изузетној даровитости, али и својеврсним скромним припремама, и успео да већ у првом свом делу васпостави „канон“ целокупној будућој делатности, готово у свим сегментима.

Већ је довољно истицан значај обимне Вукове преписке (у 13 томова), која је постала незаобилазан извор за анализу и за тумачење његовог слојевитог и жанровски разноликог дела, али је једновремено то и најбоља и најсадржајнија хроника српског културног и политичког живота прве половине 19. века која нам је уопште доступна и позната. У прилог томе сведочи и текст „Обликовање немуштог – *Српски рјечник* (1818) у Вуковој *Преписци*“ у коме Сувајџић издваја илустративне фрагменте који на упечатљив начин прате процесе припремања, састављања, објављивања и рецепције Вуковог *Српског рјечника* у српској културној средини, али и међу словенским и западноевропским светом. Ближе се и веома живо осветљавају улоге и велики доприноси Јернеја Копитара и Лукијана Мушицког у формирању једне од најважнијих српских књига-енциклопедија. Сличан поступак примењен је и у чланку „Вук и 1847“, у коме се на основу преписке, допуњене и аустријским полицијским и судским извештајима, сведочи о запретаној тридесетогодишњој историји превода *Новог завјета* која садржи елементе занимљивог политичког трилера. С обзиром на то да је Вук Караџић спорадично и тек доцније савесније полагао „рачуне од пјесама“, његова преписка са савременицима такође представља један од најважнијих извора за познавање по-

рекла и историјата сакупљаног и објављиваног Вуковог материјала, као и биографија Вукових информатора и певача којих је, према рачуници Боривоја Маринковића, било 77, а међу њима је 25 анонимних. Тако се у тексту „Вукови певачи у Вуковој Преписци“ посебна пажња посвећује Вуковој преписци са блиским сарадницима: попом Вуком Поповићем, Вуком Врчевићем и Савом Матовим Мартиновићем, у позној доби живота. Преписка открива низ детаља и података о певачима и казивачима из Приморја и из Црне Горе. На основу примера кореспонденције са великим бројем оновремених значајних руских научника и књижевника, у чланку „Вук и Руси“ пружају се и потврде Вукових блиских и сложених односа са Русима и Русијом, који су почели да се формирају и знатно пре његовог одласка на пут (крајем 1818. године) у земљу која је представљала центар Словенства. Наиме, Сувајџић подсећа и на статус загонетног „росијског пјесеника“ који је имао изузетног значаја у формирању Вука као књижевног посленика. Према сопственим сведочењима из 1814. године, њега је та руска књига, коју је у пртљагу донео из устаничке Србије у Беч, подстакла на размишљање и о сакупљању српских народних песама. Но, славу српске усмене поезије и културе проносио је Вук Караџић широм света, па се у тексту „Вук и Французи“ ближе осветљавају Вукова интересовања за француске културне и политичке прилике, али се са још више пажње наводе примери позитивне рецепције Вукове делатности у овој моћној западноевропској држави.

Заснованости тврдње с почетка овог осврта да Вукова делатност широко заокупља пажњу како духова у свом времену тако и у актуелном тренутку доприноси и текст „Срби сви и свуда“. Он је подстакнут објављивањем фототипског издања Вуковог *Ковчежића* из 1849. године (2014), који почиње чланком „Срби сви и свуда“, али и истоименом књигом коју је приредио Душан Иванић (2014). У тексту се истиче да је Вук својим делом „бранио духовно и језичко пространство Срба ма где се они налазили, што је неретко изазивало и велике политичке буре и скандале“, јер је Вук језик сматрао старијим и важнијим чиниоцем идентитета од етничке и конфесионалне припадности. У том контексту, у чланку „Вук и Његош“, Сувајџић истражује повезаности двају стубова српског језикотворства, истичући да се њихов однос, упркос друштвено-политичким препрекама и сложеностима, каткада и облицима амбивалентног испољавања, ипак одликовао искреном наклоношћу, поштовањем и узајамним уважавањем. У девет чланака посвећених Вуку Караџићу, који су доцније обједињени корицама једне књиге, Иво Андрић је ипак сачинио једну од најсјајнијих апотеоза српском културном реформатору, о чему је, сводећи *Књигу о Вуку*, писао и Бошко Сувајџић у студији „Вук и Андрић“. У тексту се образлаже

колики је утицај имала Вукова делатност у Андрићевом књижевном стваралаштву. Напоследку, чини се да је дело Иве Андрића било још насушније потребно Вуку, јер после појаве Андрића могао је и проф. др Бошко Сувајџић да уводни текст своје *Књиге о Вуку* с правом и без икаквог зазора потпише аксиомским опредељењем: „За и за Вука“.

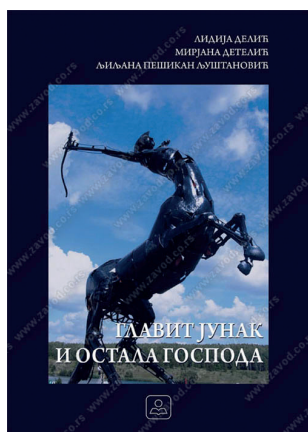
др Бранко Златковић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: branz_1973@yahoo.com

Примљено: 29. 11. 2018.
Прихваћено: 1. 12. 2018.

Приказ

Нове интерпретације епских песама

Лидија Делић, Мирјана Детелић, Љиљана Пешикан Љуштановић. *Главит јунак и остала господа. Анализе народних песама*. Београд: Завод за уџбенике, 2018, 437 стр.

Монографија *Главит јунак и остала господа*. Анализе епских песама окупља студије три реномиране ауторке – Мирјане Детелић, Љиљане Пешикан Љуштановић и Лидије Делић. Без обзира на различитост истраживачких приступа, окупиле су се око заједничке теме и сачиниле књигу у којој се многоструко интерпретативних визура пре показује као квалитет но као опасност по кохерентност целине. *Главит јунак* здружио је интерпретације антологијских текстова, махом из Вуковог бечког издања јуначких песама (у избору се нашла и бугарштица *Смрт деспота Вука* из записа Николе Охмућевића),

које су понуђене у првој тематској целини (*Мит – историја – песма*), и четири студије фокусиране на проблеме трансформација поетичких парадигми у различитим социокултурним контекстима (поглавље *Крај племенитих вештина*).

Прва студија посвећена је балади *Бог ником дужан не остаје*. Полазећи од текста, Мирјана Детелић реконструисала је етички систем патријархалне заједнице и слојеве митско-религиозног мишљења, да би се тексту поново вратила. Самеравајући концепте времена и (посебно) простора у епској песми и балади (а усмеравање на ове категорије и њихово сагледавање из угла семиотике јесте једна од препознатљивих карактеристика њеног истраживачког приступа), ауторка показује сличности и паралеле у конституисању негативног јунака/противника/странца, тј. оног ко упада у туђ простор.

Наредни текст, који потписује Љиљана Пешикан Љуштановић, окренут је поређењу Вишњићеве и Степанијине песме о светом Сави, тј. задужбинама Немањића. Разматрајући одлике стила, структуре и композиције варијаната, ауторка показује различитост погледа

на свет на којима се темеље: један, Вишњићев, примарно је јуначки, а други, Степанијин, темељно је обојен тоновима хришћанске етике. Отуда се закључује да се разлике у индивидуалним поетикама певача огледају и у другачијем поимању темпоралности: једно (Степанијино) је блиско средњовековном (па је, будући окренуто метафизичком, и статичније), друго (Вишњићево) је обликовано и модерном историјском свешћу, те се време осећа и као протицање.

Анализа песме *Женидба краља Вукашина* Лидије Делић у правом светлу показује сву комплексност захтева који се постављају пред тумача усмене епике. Ауторка најпре нуди темељну анализу историјских извора и у том контексту износи хипотезе о генези појединих мотива (издаја, смрт на капијама града и др.), издвајајући оне који би могли бити мотивисани доминантно реалноисторијским околностима и оне чији би се замеци и путеви везивања за конкретан сиже могли тумачити пре свега логиком жанра. Успостављање разгранатог система парадигматских ланаца које сижејни модели образују открива њихова дубинска, запретана значења. Студија истовремено показује значај и могућности ареалне фолклористике, будући да се, осим на дијахронијску раслојеност, фокусира и на културно-географску дистрибуираност сижеа и мотива, обухватајући и проблеме њихове миграције и питање консеквенци овог процеса.

Полазиште за промишљање о песми *Зидање Скадра* Љиљана Пешикан Љуштановић налази у запитаности пред могућностима савремене рецепције овог текста, у условима у којима читалац не препознаје мањи или већи део кодова усмене културе. Нарочит је изазов читање текста који се темељи на мотиву узиђивања људске жртве у темеље грађевине. Ауторка предлаже да се слика суровости (која би могла бити један од доминантних утисака који *Зидање Скадра* на савременог читаоца оставља) компензује инсистирањем на стилу и лепоти песничког језика, те на функционалности појединих композиционих решења.

Интерпретација *Женидбе Душанове* Мирјане Детелић почива на семиотичком приступу и полази од премисе да су основне категорије културе модели простора и времена. Сижејни модел женидбе с препрекама сагледава се на фону свадбе, тј. њене ритуалне и социјалне функционалности и семантике. Песме из овог круга посматрају се као модели мушке сижејне линије свадбе, при чему се у поетском тексту запажају редукција, апстракција и реорганизација елемената у односу на реконструисани обредни сценарио. На тај начин ауторка долази до налаза који далеко надилазе почетну усмереност на саму песму, а односе се на законитости епског жанра, и шире, књижевног текста као трећег степена моделовања стварности.

Ако је у претходним студијама демонстрирана она врста анализе која полази од највиших структура (какав је сижејни модел), у наредној, која је посвећена песми *Сестра Леке капетана*, полази се „одоздо“, од нивоа формуле. Наоко минимална измена у иницијалном сегменту Милијине песме у односу на круг песама о лепотици која одбија просце (реч је о помену чуда и вишеструким негацијским конструкцијама) води ауторку, Лидију Делић, у трагање које се развија у релативно неочекиваном правцу. Износећи претпоставке о именима (Росанда/Роксанда/Роксандра) и топонимима (Призрен – ознака узвишења, посредно и ознака оностраног, седишта богова, онеобиченог простора) као чуварима затамњених значења, ауторка узрок трагичног расплета објашњава сукобом оностраних лепотице и овоземаљског јунака.

Могућност савремене рецепције традиције још једном се нашла у истраживачком фокусу Љиљане Пешикан Љуштановић. Овога пута реч је о упоредном читању Милијине песме *Бановић Страхинја* и њене модерне реинтерпретације у драми Борислава Михајловића Михиза. Текстови се самеравају поглавито кроз анализу ликова и релација који се међу њима успостављају. Нарочита пажња посвећена је тумачењу лика Страхинјине љубе, тј. Жене у Михизовој драми, посебно откривању њене везе са оностраним која се у два текста остварује и наговештава различитим поступцима. Истовремено, ауторка у Михизовој драми опажа жанровска померања ка мелодрами као део стратегије осавремењавања, а истом кругу поступака припада и наговештај кретања ка политичкој сатири.

У анализи песама о сукобу Марка Краљевића и заповедника града Костура, Лидија Делић митска исходишта препознаје у конотацијама имена града, мотиву Марковог преодевања у (црног) калуђера, поигравању. Ипак, како се наглашава, песму би било неадекватно читати искључиво у митолошком кључу, будући да су елементи митске матрице измењени инкорпорирањем у епску поетику.

Сличан методолошки апарат активиран је и у тумачењу песме *Марко Краљевић и Цидовка девојка*, тј. песама о сукобу јунака с џиновком, где се, након анализе елемената сижејног модела (главног протагонисте, тј. тријаде ликова, жене џиновке), истраживачко интересовање окреће ка минималном инваријантном формулативном сегменту (синтагматском споју *танка половина*). Трагање одводи ка реконструкцији древне представе о бићима гигантима чији је битан елемент концептуализације двострука телесност (каменита и танка). Према хипотези коју износи Л. Делић, џиновка би била и владарка гигантског народа (црна краљица), па се у основи сижеа открива мит о смени поколења.

У разматрању круга песама о сукобу „боланог“ јунака с Арапином, Лидија Делић се окреће питању логике везивања јунака и сижеа и проблему динамике ове релације на коју, како се показује, утиче и прелазак мотива из једног културног круга у други, и интерференција са другачијим сижејним моделима, и сучељавање историјске потке и узуса жанра.

Читајући *Женидбу Максима Црнојевића*, Л. Делић посебно инсистира на низу прекршаја традиционалних норми које чини Иво Црнојевић. Песничке поступке ванредно даровитог певача, Старца Милије, пореди са поетском вештином античких трагичара, па је у том светлу страдање јунака производ споја нужности, неумитности и престапа који се бира. Из овог ракурса посматрана, песма се помера од епске ка балади.

Љиљана Пешикан Љуштановић потписује текст посвећен анализи бугарштице о смрти деспота Вука, једине песме дугог стиха која је у овај избор (с правом) укључена. У пажљивом тумачењу прати се стапање историјске и епске логике, обредног и митског подтекста.

Разматрање елемената епске биографије Баја Пивљанина понуђено је у тумачењу песме *Ришњанин хаџија и Лимун трговац* Љиљане Пешикан Љуштановић. Пажња је усмерена ка обликовању и функцији овог јунака у кругу песама о нападу на сватове у гори, а у први план је истакнута његова многоликост. Јунак се, дакле, посматра у смислу укупне појавности у традицији и раздваја се од појма *лик*, који би подразумевао индивидуализацију у конкретном поетском остварењу.

Слојевитом анализом песме *Женидба Милића барјактара*, Мирјана Детелић открила је оне детаље који ће радњу усмерити управо ка трагичном расплету. Показујући сврховитост употребе формуле у импровизацији певача који одлично познаје и осећа кодове усмене културе, ауторка закључује да у епици, заправо, „не постоји случај“.

Два текста посвећена су чувеној балади *Хасанагиница*, оба из пера Лидије Делић. У првом је тежиште на проблематизацији културне тј. националне припадности овог антологијског остварења усмене књижевности. Како ауторка истиче, „усмена се поезија темељи на матрицама далеко старијим и дубљим од релативно скорашњих професионалних и националних дивергенција“, с обзиром на непрестану циркулацију мотива, сижеа и јунака кроз различите културне средине. Истовремено, ово се јасно показује и кроз раслојеност репертоара појединих певача. Испитујући у наредном тексту поетичке одлике *Хасанагинице*, ауторка се окреће и у науци интригантном питању Хасанагичиног стида, посматрајући га у контексту семантике дугог боловања јунака у фолклору. У традицији се овај мотив везује пре све-

га за мотив великог грешника, а у епици се реализује кроз три сужејна модела. Ипак, дуго боловање, а нарочито одвајање одојчета од мајке, у епском су свету својеврсни преседани, колико и љубин одлазак у гору.

Прву целину књиге затвара анализа Вишњићеве песме о кнезу Ивану Кнежевићу Љиљане Пешикан Љуштановић. Ослушкујући пулсирање савремености у Вишњићевом поетском поступку, ауторка истиче да Иван Кнежевић није класичан епски јунак „без мане и страха“, већ, како каже, „племенити праведник у злу времену“, јунак сведен на људску меру.

Студија Љиљане Пешикан Љуштановић „Кућа необична“ доноси разматрање гроба као епског и лирског локуса. Испитују се епске и лирско-епске слике гроба јунака и грешника, мотиви претераног жаљења и комуникације са умрлим, те посебно атрибуција гроба. Показује се да се представа о гробу конституише као представа о анτισвету, будући да га карактеришу тама, тескоба, пустош и жеђ.

Полазећи од семантичких поља која се у традицијској култури формирају око јабуке (плодност, дрво света, функционисање у обредно-обичајној пракси) и зелене боје (која је везана за принцип виталности али и симболику смрти), Мирјана Детелић утврђује да оба појма имају амбивалентна значења, сложену и развијену симболику, те показује да атрибут *зелено* уз именицу *јабука* у епици шири спектар њених значења (љубавна, фантастична, митска), док се у балади зелена јабука појављује и као симбол јаловости.

У песми *Стари Вујадин* Лидија Делић региструје неочекивану иницијалну формулу (девојка куне своје очи). Она је, како се анализом показује, примарно везана за круг песама које певају о ослобађању „три синџира робља“. Према хипотези ауторке, ове песме баштине део приче о календарским менама (умирању и васкрсу природе, тј. ослобађању, буђењу плодности). Клетвом која се упућује очима прави се инверзија између виђеног и невиђеног и поништава могуће злокобно дејство погледа девојке смештене у гранични простор (на води).

Последњи текст, који потписују све три ауторке, заокружује питања поетике усмене епике. Проблем аутентичности сагледава се из поетичког угла на примеру анализе једне песме из Етнографске збирке САНУ у којој ауторке опажају удаљавање од епских образаца и епског поимања света, те налазе одјеке грађанске мелодраме.

У окупљеним студијама покренута су бројна питања из домена теорије усменог текста и усмених жанрова (епске песме и баладе, пре свега). Разнолика тематско-методолошка усмерења крећу се од тумачења мотива, сужеа и сужејних модела, преко реконструкције текста, поетике формуле, успостављања и дезинтеграције жанровских канона и преиспитивања интержанровских релација, до поети-

ка певача. Њихов заједнички именитељ није само посматрање епског текста у етнографском, митолошком и социокултурном контексту, већ и поимање традиције као низа реинтерпретација наслеђеног (мита у обред, обреда у фолклорни текст, претакање сижејног модела у поезију, транспоновање традиције у модерну књижевност). Усмеравање на антологијска остварења усмене епике, на дела која су несумњиво одавно постала канонски текстови националне културне баштине, препоручује ову књигу широком читалачком кругу: она је за сигурно првенствено намењена проучаваоцима усмене књижевности и културе, али ће читаоце наћи и међу студентима књижевности, етнологије, историје и сродних наука, међу стручњацима укљученим у просветно-педагошки рад, извесно и међу љубитељима усмене и писане речи у најширем смислу.

др Смиљана Ђорђевић Белић
Институт за књижевност и уметност, Београд
Е-пошта: smiljana78@yahoo.com

Примљено: 12. 10. 2018.
Прихваћено: 10. 11. 2018.

Приказ

Што би зимус на овна, што је љеџос на оца

Милина Ивановић Баришић. *Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века*. Београд: Етнографски институт САНУ, 2017, 205 стр.

Бројна питања из оквира традиционалне културе обрађивана су на различите начине, а једно од њих је и одевање. Аутор монографије *Одевање у околини Београда – друга половина 19. и прва половина 20. века*, Милина Ивановић Баришић, сагледала је ову значајну тему из новог угла.

У уводним разматрањима дат је сажет преглед студије, будући да су истакнута промишљања о основним питањима везаним за одевање: „врсте и функције одевног комплекса“, „животни и друштвени процеси“, „културне промене у друштву и одевању“, „преношење поруке путем одевања заједнице“. Како је одевање у досадашњим разматрањима углавном представљано са музеолошког и етнолошког становишта (у смислу описа одевних предмета и њихове употребе), покрећућа питања значајна су и иновативна. Постављање одевања у општи друштвени контекст праћено је сагледавањем историјско-политичких и културних промена у другој половини 19. и првој половини 20. века на обрађиваном терену – селима у околини Београда. Аутор ова питања сагледава у оквиру следећих поглавља: „Уводна разматрања“, „Израда одеће: сировине“, „Ствараоци одеће“, „Одећа: поглед у изглед“, „Одећа у функцији“, „Одећа: израз лепог и пожељног“, „На крају“.

У одељку о сировинама од којих се правила одећа и начинима њене израде аутор у шири друштвени контекст смешта и детаљније објашњава порекло сировина и процесе у изради одеће, али и улогу жене и мушкарца у том процесу. Најпосле, истакнута је улога фабрикализације и осталих социјалних околности које су довеле до изумирања заната везаних за израду одеће, а представљене су и последице до којих је у одевању дошло услед ових промена.

Улога жене у стварању одеће била је велика, нарочито имајући у виду да је ово био део њених свакодневних обавеза. Већ крајем 19. века израду одеће преузимају мајстори – занатлије, што доводи и до промене њеног квалитета и изгледа, тј. до појаве „нове моде“. Тако се повећавао и број занатлија – кројача, крзнара, сарача, обућара и др. Као друга ужа сфера ауторових истраживања издваја се однос села и града, који се посматра у контексту трансформације сеоске одеће, нарочито у току Другог светског рата и послератном раздобљу, када долази до „стагнације развоја традиционалних форми одеће“. Кроз конкретизовање друштвених промена које су утицале на трансформацију одеће отворено је и важно питање о улози колектива али и појединца на ове процесе у оквиру великих цивилизацијских промена – модернизације, индустријализације и урбанизације. Утицај појединца сагледан је као значајан не само у вези с трансформацијом одеће, већ и с трансформацијом читаве традиционалне сеоске културе. Промене у традиционалној култури поспешила је затим и нова политичка идеологија социјализма. Сагледавајући њом узроковане измене привредних и економских односа унутар државе, Милина Ивановић Баришић је показала и развој новог односа према традиционалном одевању и размотрила начине на које су идеологија и економија утицале на ову сферу живота. Све ово довело је до „потпуне одевне идентификације града Београда и његове околине“.

Милина Ивановић Баришић је истакала да је проучавање историјских промена и развоја одевања био велики изазов, упућујући и на малобројне претходнике у овој врсти истраживања. Изузетан допринос она даје и у представљању делова одеће, тј. у њиховој научној анализи, са освртом на друштвене околности које су утицале на промене у њиховом изгледу, те у разматрању утицаја градске одеће на сеоску. На пример, почетком 20. века сукња постаје „живописнија и много шира у доњем делу“, јавља се фабрички израђена позаматерија – чипке, тракице и др. Поред одеће за одрасле аутор се осврнуо и на дечју одећу, као и на накит, као важне маркере старосне и социјалне различитости.

Као саставни део традиционалне културе одећа је имала и различите функције. Милина Ивановић Баришић је поред оних, до Другог светског рата најзаступљенијих (свакодневна, празнична и обредна одећа), представила и другачије и „нове“ врсте: нормативну, социјалну, естетску, магијску, еротску и др. Истакнута је и међузависност форме и функције, што је у оваквом сагледавању одеће веома важно. Наиме, кроз анализу функција добија се општа слика друштвених потреба и догађања на датој територији у посматраном периоду, али и слика промена унутар локалне заједнице, а затим и мањих заједница каква је, на пример, породица.

Вођена тиме да је „одећа била форма невербалне комуникације међу људима“, Милина Ивановић Баришић истиче значај естетске

вредности одевних предмета. Орнаментика је била најважнији чинилац естетског украшавања одеће, те је посебно представљен њен значај и начин израде. Жене које су украшавале одећу морале су бити изузетно веште са рукама, а начини израде орнамената били су бројни: уткивање, уплитање, нашивање апликација, вез и др. Тако се овим вештинама, преточеним у орнаменте на одећи, показивало и женско промишљање. Поред самих орнамената и начина њихове израде, важне су биле и боје које су, као и орнаменти, имале своје функције.

Модернизација, која је утицала на читаву сеоску културу, довела је и до урушавања традиционалних и приближавања модерним принципима у одевању, па тако и до све веће употребе фабричких производа. Аутор закључује да и у посматраном периоду сеоска заједница ипак није била сасвим затворена, да су бројне друштвене промене имале великог утицаја на њену културу, између осталог – и на одевање.

Са становишта струке изузетан допринос дају нови начини анализе и представљања традиционалног одевања, који су веома значајни за боље разумевање потреба и дешавања у сеоским срединама у београдској околини, али и начина и процеса трансформације одевања и сеоске културе у другим крајевима Србије. Истовремено, понуђене анализе важан су допринос сагледавању друштвених промена које су на ове трансформације утицале. Посебну драгоценост представљају архивске фотографије и кројеви које је аутор сам исцртао. Они не само да визуелно обогаћују ову монографију, већ и допуњавају текст, представљајући важно сведочанство о времену и неизоставан извор за етнографска и етнологска проучавања.

Остаје, на крају, недоумица зашто је било тако мало теренских истраживања на простору београдских села, када је овај терен за истраживаче био најближи и сасвим сигурно финансијски најмање захтеван, а на њему су, у неку руку, имали преглед читаве Србије? Можда је одговор баш у тој комплексности и сталном прожимању различитих културних традиција на овом простору, што је показала и Милина Ивановић Баришић. Овакво истраживање је захтевало изузетан ангажман, познавање скоро свих традиционалних образаца Србије и дубоку анализу (дијахронијску и синхронијску) која захтева много времена. Зато ова монографска студија није само допринос проучавању одевања, већ и српске културне традиције у ширем смислу, која се може ишчитати кроз одевање тадашњих становника ове Србије у малом.

др Нина Аксић

Етнографски институт САНУ, Београд
Е-пошта: nina.aksic@ei.sanu.ac.rs

Примљено: 2. 2. 2018.
Прихваћено: 5. 6. 2018.